

LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG

HLAHLOBO YA MAKGAOLAKGANG

SESOTHO PUO YA TLATSETSO
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri ya Bobedi)

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

NAKO: Dihora tse 2

MATSHWAO: 80

DITAELO

- Pampiri ena e na le dikarolo tse hlano, e leng A, B, C, D le E.
- Araba dipotso tse PEDI feela ho tswa dibukeng tse PEDI tseo o ithutileng tsona.
- Nomora dipotso tsa hao ka nepo.
- Ngola ka makgethe le ka Sesotho se hlwahlwa.

KAROLO YA A
THOTHOKISO

POTSO 1

Tlhaka ya Basotho – P.T.P.K. Maboea

Bala dithothokiso tse pedi tse hlahang mona o nto araba dipotso

Qotso A

NNA	
Mothwana sekwallwa ka hare, Hole botebong ba maikulo, Ngwana, letlalepepilwe, O ithorisa o re: Nna ke nna.	3
Wa re senyetsa botho ba rona, Wa bo medisa ditshiba, Kajeno bohle ba tseba Ho re: Nna ke nna.	6
O ngangetse ke kgang e kaana, O iteta o re wena ke wena, Dikeletso o di fa anathema; Manganga a ja monga ona.	9
	12

- 1.1 A ko re qaqa ka seo sethothokisi se se rohang temeng ya pele. Tshehetsa karabo ya hao ka mabaka.

- 1.2 Ho medisa ntho ditshiba ke ho etsa jwang? (2)
- 1.3 Bontsha ka moo lentse lena **letlalepepilwe** le amanang le botho ba motho. (2)
- 1.4 Hlalosa tsela eo sethokhosi se hokantseng ditema ka teng. O be o bolele sepheo sa sona. (3)
- 1.5 Qolla mola moo ho sebedisitsweng letswelli. Hobaneng seroki se sebedisitse mokgabiso oo? (2)
- 1.6 Qolla mantswe a bontshang hore ho se mamele ho ka kenya motho tsietsing. (2)
- 1.7 Thothokiso ena e fana ka thuto efe bophelong ba motho? (2)
- 1.8 Ho fa anathema ke ho etsa jwang? (1)
- 1.9 Ho ya ka taba tsa thothokiso na ho itseba ke ntho e ntle. Fana ka mabaka a MARARO. (3)
- 1.10 Hobaneng ha seroki se sebedisitse **mothwana** moleng wa pele sebakeng sa ho sebedisa motho. Hlalosa o ikamahantse le thothokiso. (2)

Qotso B

ITEKELE ITEKELE HAPE	
Hang kapa habedi o ka hloka kotulo, Feela, itekele, itekele hape. Mamello e tla o tswalla katleho, Itekele, itekele hape.	5
Tshotleho ha seditlhong le manyofonyofo, Le holane lebelo re sa ikgapele, Maemong ana, o tlama kang na? Itekele, itekele hape.	10
Thomo e letlapahadi, mohloka ho thetwa, Itekele, itekele hape, Nako e tla o atametsa moqhakeng, Itekele, itekele hape. Tseo bongata bo ntseng bo di phetha, Ho di phetha wena o ka sitwa keng? Ka mamello le tshepo, boloka taelo: Itekele, itekele hape.	15

- 1.11 Maikutlo a jerweng ke thothokiso ee ke a mofuta ofe? (1)

- 1.12 Hlalosa ha kgutswanyana mekgwa eo dintlha tse latelang di sebedisitsweng ka yona thothokisong ena:
- 1.12.1 Morethetho (3)
- 1.12.2 Puo (3)
- 1.12.3 Kgetho ya mantswa (3)
- 1.13 Sepheo sa ho sebedisa lebotsi moleng wa 14 ke sefe? (1)
- 1.14 Thothokiso ena e fana ka molaetsa ofe? (2)
- 1.15 Qoqa ka mekgabiso eo sethothokisi se e sebedisitseng meleng ya thothokiso ena. Qolla mekgabiso e MMEDI feela. (4)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [40]

**KAROLO YA B
TSHWANTSHISO**

POTSO 2

Leru le Lefubedu – T.W.D. Mohapi

Bala diqotso o nto araba dipotso tse botsitsweng

Qotso A

Makwanyane	:	Morena naha e jele boya. Setjhaba se a tletleba, ho bosula
Moshweshwe	:	Ponelopele hase ntho e hlahelang ho batho bohle ka ho tshwana. Torong ya ka ke bone tau e teetswe hare ke mangau. A e hlepholaka ka mathoko e lwana sa lehlanya... ka tseba hang hore mamena a ntse a tjhekwa ka hohle moo ke hatang teng.
Makwanyane	:	Morena, Poshudi le marenana ba belaelaetswa ke hore o entse tumellano le Pitorease o sa ba rerisa
Moshweshwe	:	Boipelaetso ba bona le nna bo a mpelaetsa. Ke ka lebaka lefe ba sa mpitsang ho tla arabela dipotso tsa bona. Ha eka naha e arohana tjee e se e le nyenyane tjee. Naha ya Mokgatjhane e tla fella kae, bana.
Makwanyane	:	Ke utlwa hape hore le Tseleko o iphile dimenyane. O re yena a ke ke a dulela kgotso eo a sa e boneng.
Moshweshwe	:	Ebe jwale ke tla sala le mang ha ngwana wa ho fela le yena a ntshiya ke le mong tjee? Casalis o ile, bana ba phasaphasitse le naha. Badimo ba ntebetse...
Makwanyane	:	Ee, morena, le boraditaola ba tletleba ka lerato leo o nang le lona ho baruti... morena ke a o kopa, kgutla, batho bana ke dinoha. Kgutlela setjhabeng hape morena. Lemulwana lena le sa kgotsofaling la marenana le se tshohane le re etsetsa moferefere.

- 2.1 Maikutlo a jerweng ke puisano pakeng tsa batho bana ba babedi ke a jwang? Hlalosa (3)

- 2.2 Mokotaba wa tshwantshiso ena ke ofe? (4)
- 2.3 Qoqa ka seabo sa ba latelang ho hodiseng kgohlano
- 2.3.1 Setjhaba (4)
- 2.3.2 Bara ba Moshweshwe (4)
- 2.3.3 Dingaka (4)
- 2.3.4 Bo-Rapolasi (4)
- 2.4 Ho ya ka qotso ee, Moshweshwe ke motho ya ratang ho rarolla mathata jwang? (2)
- 2.5 Setjhaba se qosa morena ka ho etsa tumellano le Pitorease. Tumellano ena ke ya eng? (2)
- 2.6 Hlalosa semelo sa Makwanyane. (3)
- 2.7 Fana ka bohlokwa ba puisano ditabeng tse ka hodimo. (4)

Qotso B

Morija	
Mabille	: Ke bona sekgakgatha sa banna ka dipere se nyoloha le mane...be, ha eka ke Moshweshwe eo ya tlang. Adele! Re lehlohonolo kajeno.
Adele	: Basadi! Ra tla ra hopolwa, ka nnete! (<i>Dipere tsa fihla ho bona</i>)
Moshweshwe	: Deli! Deli! Kgele o se o hodile hakaakang. Ntatao o kae, o tla tla?
Adele	: Tjhe, morena o rometse monna heso Mabille ho tla hasa efankgedi Lesotho.
Moshweshwe	: Ka ba ka ikutlwa ke le mahlahahlaha. Pelo ya ka ya ba ya boela madulong. Ha ke o bona Deli, ke hopola ntatao ya neng a nthusa ka mehla. Kgele! Nako di a potlaka, maemo a a fetoha.
Adele	: Morena a ka dula mona ra qoqa. (<i>Moshweshwe o a dula, ebile a phomosetswa ka tee.</i>)
Moshweshwe	: Ke tšile tjena ho tla utlwa melaetsa ya ka.
Mabille	: Ke melaetsa efe, morena?

- 2.8 Mabille le Adele ba bontsha thabo ha Moshweshwe a ba etetse. Se ba thabisang ke sefe? (1)
- 2.9 Ntata Adele ke mang? (1)
- 2.10 Bolela melaetsa oo Moshweshwe a o lebelletseng ho tswa ho Casalis. (1)
- 2.11 Morija ke motse o ho kae? O tumme ka eng? (2)

2.12 Ke dife diphetoho tse tlisitweng ke Bokreste Lesotho? (1)

MATSHWAO A KAROLO YA B: [40]

**KAROLO YA C
PADI**

POTSO 3

Mehaladitwe ha e eketheha – T. Mafata

Bala diqotso tse latelang o nto araba dipotso tse botsitsweng

Qotso A

Kgama ha a fihla habo a fumana mmae a le ka mokgorong, a besitse mollo wa disu tsa mapharwa, a ntse a qetela ho nepola hlama.

“Hao, mme, Dipuo ha a eso fihle?”

“Ke a kgotla o potile le ha rangwanao; ke itse ha ba qhalana a tle a pote le teng, a ntlele le nkgo.” Yaba o bokella hlama ka letsoho hodima sethebe, ha a qeta a tswela pele ho nepola.

“Nna ke tswa mamella dipina. Hee, boDipuo ba bina ha monate, mme!”

“Ngwana ka, ho fihla moo ba ntshosang! Mohla mokete wa maoba re ne be re se batho. Le jwale ke tiile, ke re ha feela ba ntse ba bina pina ena – hana ho thwe ke mang na, basadi? – Mohla ho shweleng Morena Molapo, batho ba tla lla mehlaena!” A tholathola motsotso o mkgutswanyane, a nto re, “Ha ke mametse pina ena, pelo ya ka e a thulama; ke hopola mofu ntatao. Empa ha ho ntse ho eya e a ntshedisana, mme e ntlatse morolo le kgothalo.”

Ba sa buisana jwana, Dipuo a fihla a rwetse nkgo ya letsopa; a e rola, a kena, a e beha motsheo.

- 3.1 Mesebetsi le ditlwaello tsa batho bana di re bontsha nako le mkgwa wa bophelo bo phelwang tikolohong ena. Hlalosa ka botlalo. (4)
- 3.2 Ebe Dipuo o ile a latela mkgwa wa kgodiso eo ntatae Mafikeng a neng a batla hore a hodiswe ka yona? Tshehetsa ka mehlala e tswang bukeng. (4)
- 3.3 Tsela ya ho phela ya Mmakgama e batla e le boima e sale Kgama a e ya sekolong se phahameng. Re hlalose tsela eo ba fumanang tjelete ka yona. (3)
- 3.4 Qoqa hakgutswanyane ka se bakileng lefu la ntata Kgama. (3)
- 3.5 Qoqa o hlalose phapang ya botho e neng e bonahala pakeng tsa Moffi le Mafikeng. (4)
- 3.6 Dipina tseo boDipuo ba neng ba di bina di ne di bitswang? Bolela hore di binwa ka nako efe ya selemo? (2)
- 3.7 Kgama ke motho ya neng a rata dijo tsa setso. Ebe ketso ee e ile ya tswela pele bophelong ba hae? Hlalosa. (2)

Qotso B

Nakong eo ba laetsaneng, Dibakiso le yena a bona ho seho ena le phetohonyana e makamakatsang, eo a e lellwang ho Kgama. Le ha eo mohlankana wa hae a ne a ntse a bua ka lerato, empa o ne a se a bonahala a lahlile mekgwa ya hae ya pele. O ne a mmona a se a ena le ho se tsotelle ha batho ba baholo ba ka ba bona ba eme mmoho. Le ha ba akana o ne a bona Kgama a se a ena le ho mo phopholetsaka ka mokgwanana o hlokang boitlhompho, a mo mathisaka matshoho ka mokokotlong, ho ya tlaase! O ne a bile a mo sutela le leleme ka hanong ha a ntse a etsa dintho tse na tsa hae tse makatsang! Tjhe, le ha ho le jwalo, a shebahala eka o mo utlwile ha a mo kgalemella mekgwanana ena e hlabisang dihlolong.

- 3.8 Sekolo sa Phatlatsheue se bile le seabo se seholo bophelong ba Kgama. Tiisa taba ena. (5)
- 3.9 Bolela phapang ya botho pakeng tsa Dibakiso le Sentebaleng. (4)
- 3.10 Pheletso ya Kgama le Sentebaleng e bile efe? Qoqa (3)
- 3.11 Sehlohlolo sa pale ena se fihlellwa ketsahalong efe? (3)
- 3.12 Thuto eo re e fumanang ka boitshwaro ba Sentebaleng ke efe? (3)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [40]

KAROLO YA D DITSHOMO LE TSA SETSO

POTSO 4

Bokgeleke ba Basotho – R. Moeketsi

Shebisisa pina ena e latelang, ebe o araba dipotso tse botsitsweng:

Ngwane motona o shwela ntweng;
Bitla la motho ya marumo, seboku.
Motho wa marumo haa epelwe hae,
O epelwa ditjhabeng;
Ere a eshwamatlaka a mo je,
A mo apese ka mapheo, manong. Guma (1967:108)

- 4.1 Pina e ka hodimo ke ya mofuta ofe? Hobaneng o realo? (3)
- 4.2 Hlalosa tsela eo e binwang ka yona. (3)
- 4.3 Sepheo sa ho bina pina ena ke sefe? (3)

4.4 Qoqa ka sebopeho sa dipina ka kakaretso. O itshetlehile ho dintlha tse latelang.

4.4.1 Phetapheto ya mantswa (2)

4.4.2 Kgetho ya mantswa (2)

4.4.3 Mekgabiso puo. (2)

4.5 Bala thoko ena o nto araba dipotso

Malefetsane e motshwana, Lethisa, Kgaitsemi ya Sebina le Mpinane, Pakeng tsa Senqu le Senqunyane	3
A fumana basadi ba batwetse ba kgiba; Ho le bale, ho le ditswejana, Ho le mathisa, ho le maqhekwana;	6
Masea a bona a dutse a lla, A lla sa mmokotsane selo, A lla maleme a a lepeleditse.	9
A tlalwa ke pelo ngwana boMpinane, A tlalwa ke pelo a seka meokgo. A itahlela ka hara ditswejana, A itahlela a sa itheka morwalo.	12
Ba phasaphasa ba lebetse masea; A tsamaya a ewa maqhekwana, A ba a thuswa ke moeti a eta! Hoja e se be wena, motho wa ditsela, Meloko e tlang e ne e tla bolela!	15

4.5.1 Dithoko tsena ke tsa mofuta ofe? (2)

4.5.2 Molaetsa wa thoko ena ke eng? (2)

4.5.3 Itshetlehe ka thoko ena mme o hlalose setaele seo seroki se se sebedisitseng ntlheng tsena tse latelang:

(a) Boithoriso (2)

(b) Poeletsomodumo (2)

(c) Sebopeho (2)

4.6 Thuto e fuperweng ke maele a latelang ke efe?

4.6.1 Moholo o rongwa a eme (1)

4.6.2 Leshodu ke ntja le lefa ka hlooho (1)

4.6.3 Mosadi o ngalla motsheo (1)

4.6.4 Phokojwe ho phela e diretsana (1)

4.6.5 Le pele di na le bajji (1)

- 4.7 Hlalosa seabo sa dikarolo tse latelang tsa tshomo
- 4.7.1 Pulo (2)
 - 4.7.2 Tshiya (2)
 - 4.7.3 Mokwallo (2)
- 4.8 Qetella dipolelo tsena ka ho kenya lentse le nepahetseng dikgeong tse seilweng.
- 4.8.1 Poone e ileng ya inelwa ya nto hadikwa e thapile e bitswa... (1)
 - 4.8.2 Phoho ya poone e hadikilweng e bitswa... (1)
- 4.9 Fana ka mesebetsi e MMEDI ya difela. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA D: [40]

KAROLO YA E
MOQOQO

POTSO 5

Pelong ya ka – S.M. Mofokeng

Bala diqotso tse latelang o nto araba dipotso tse di hlahlamang.

TJHELETE

Maoba mona ke ne ke nahana taba e kgolo e ileng ya ba ya ntshehisa ke le mong. Ke ne ke tshwere tjhelete e hlileng e leng ngata haholo, ke e kenya mokotleng. Ha ke qeta ka tswela seterateng ka itsamaela. Ke a kgolwa ho ba ntjhebileng ke ne ke ntse ke itshwanela le motho e mong le e mong ya fetang. Ba ne ba sa tsebe hore ke jere makgolo a mararo a diranta – ke ho re mashome a supileng a metso e mehlano a dikgomo – mokotlaneng wa ka.

- 5.1 Moqoqo oo ke wa mofuta ofe? Hobaneng o tjho jwalo. (3)
- 5.2 Phapang ke efe pakeng tsa moqoqo le palekgutshwe. (2)
- 5.3 Lekola moqoqo ona mme o hlalose tsela eo mongodi a sebedisitseng dintho tse latelang ka teng:
 - 5.3.1 Mokgwa wa ho pheta (3)
 - 5.3.2 Puo (3)
 - 5.3.3 Tlhaloso (3)
 - 5.3.4 Tsoseletso ya thahasello (3)

Phetla

- 5.4 Ho ya ka ditaba tsee, bothata e ka ba bofe ha banka e ka amohela diphoofolo. Fana ka dintlha tse THARO feela. (6)
- 5.5 Matsatsing ana tjelete e emelang? Bolela ntho tse NNE feela (4)
- 5.6 Ebe tjelete e tlisa kgotso bathong? Hlalosa. (2)
- 5.7 Bolela molemo wa ho boloka leruo la hao bankeng ho na le ho e boloka merakeng. (2)

Qotso B

HLAHLOBO

Ke kgale, ngwaneso. Ha dilemo di ntse di eya ka fumana hlahlobo tse ding. Empa jwale ka boela ka fumana ho hong ho hotjha.... Letswalo. Ke letswalo la hore mohlokomong o ka nna wa hloleha mosebetsing oo, haholo ha o ikutlwa hore o a fokola mosebetsing wa hao – mme ke mang ya ikgohomosang hoo a beng a ikutlwe hore yena wa hae mosebetsi o a o tseba? Le ha eba o a o tsebatseba, o qala ho ipotsa dipotso...ekaba o tla pasa ka moo a lakatsang ka teng?

Ha letswalo le finyella hantle ho rona, ngwaneso, ke hona re qalang ho ikutlwa bofokodi ba rona hantle, ke hona re elellwang hore ha re na matla mme re hloka thuso.

- 5.8 Papadi ke e nngwe tsela e bohlokwa ya ho ruta bana. Tiisa se bolelwang ke polelo ena. (2)
- 5.9 Ebe tshebediso ya tlhahlobo ya makgaolakang ho bontsha katleho ya morutwana e nepahetse? Hlahisa maikutlo a hao. (3)
- 5.10 Maele ana a reng: **Moketa ho tsoswa o itekang** a bohlokwa jwang ho moithuti? Hlalosa. (3)
- 5.11 Letswalo leo mongodi a buang ka lona wena o le fedisa jwang? (1)

MATSHWAO A KAROLO YA E: [40]

MATSHWAO KAOFELA: 80